

УДК 338.43:631.147

Христенко Г.М., к.е.н., доцент

Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»

ОРГАНІЧНЕ АГРОВИРОБНИЦТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто необхідність розвитку органічного виробництва. Наведено переваги впровадження органічного виробництва в аграрних підприємствах. Розкрито особливості органічного сільськогосподарського виробництва та визначено чинники, що стримують його розвиток в Україні. Визначено основні умови розвитку органічного виробництва в Україні.

Ключові слова: розвиток, органічне сільськогосподарське виробництво, навколишнє середовище, урожайність, конкурентоспроможність.

Khrystenko H.

ORGANIC AGRARIAN PRODUCTION IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

The article considers the necessity of the development of organic production. The advantages of introducing organic production in agrarian enterprises are given. The features of organic agricultural production are revealed and factors that hinder its development in Ukraine are determined. The basic conditions of development of organic production in Ukraine are determined.

Key words: development, organic farming, environment, productivity, competitiveness.

Христенко Г.М.

ОРГАНИЧЕСКОЕ АГРОПРОИЗВОДСТВО В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрена необходимость развития органического производства. Приведены преимущества внедрения органического производства в аграрных предприятиях. Раскрыты особенности органического сельскохозяйственного производства и определены факторы, которые сдерживают его развитие в Украине. Определены основные условия развития органического производства в Украине.

Ключевые слова: развитие, органическое сельскохозяйственное производство, окружающая среда, урожайность, конкурентоспособность.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах інтеграції України в міжнародне співтовариство значної актуальності набувають новітні розробки в галузі альтернативного сільського господарства спрямовані на раціональне використання природних ресурсів та ресурсозбереження в інтересах теперішнього і майбутніх поколінь. Сучасні економічні умови господарювання висувають нові вимоги до технології виробництва сільськогосподарської продукції та її якості. Якість і екологічна безпечність аграрної продукції в умовах глобальних змін є визначальними факторами її конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках. В зв'язку із цим все більшого значення набуває культура органічного сільського господарства, яке забезпечує збереження та відтворення навколишнього природного середовища і його біорізноманіття, збалансований стан екосистеми, що є запорукою сталого соціально-економічного та екологічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженню сучасного стану, проблем та перспектив розвитку органічного

сільськогосподарського виробництва присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як В. Артиша, О. Бородіної, О. Дудар, Ю. Завадської, Д. Кропивка, Л. Мармуль, Н. Новак, О. Рудницької, О. Томашевської, Т. Чайки. В наукових працях висвітлюються окремі теоретичні та практичні питання організаційно-економічних передумов створення вітчизняного ринку органічної продукції, сучасного стану його розвитку, зарубіжного досвіду органічного виробництва та функціонування світового ринку органічної продукції. Незважаючи на вагомий науковий і практичний результати, питання дослідження стану та розвитку органічного виробництва як передумови відтворення природно-ресурсного потенціалу, соціально-економічного зростання аграрного сектора економіки, підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках залишається актуальним.

Цілі статті. Метою статті є дослідження сучасного стану, проблем та визначення перспектив розвитку органічного аграрного виробництва в Україні в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Забезпечення сталого розвитку агросфери неможливе без розробки нової, соціально відповідальної стратегії ведення сільського господарства, метою якої є збалансування економічних, соціальних та екологічних процесів як у середині конкретної держави, так і на світовому рівні. В сучасних умовах зростання антропогенного впливу на навколишнє середовище та необхідності досягнення продовольчої безпеки органічне виробництво є перспективним напрямом розвитку аграрного сектора економіки України.

Органічне виробництво можна трактувати як цілісну систему господарювання та виробництва органічної продукції, яка забезпечує збалансовану динамічну рівновагу економічної, соціальної та екологічної її складових з метою об'єднання соціально-економічного зростання аграрного сектора економіки, збереження та відтворення природно-ресурсного потенціалу, збільшення обсягів якісних і безпечних продуктів харчування, підвищення життєвого рівня населення.

Перехід до системи органічного виробництва є необхідною умовою інтеграції української аграрної економіки у світові господарські процеси, забезпечення та підвищення її конкурентоспроможності.

Доцільність органічного сільськогосподарського виробництва визначається рядом переваг (рис. 1).

В Україні є всі передумови для розвитку органічного сільськогосподарського виробництва - потужний природний потенціал; сприятливі кліматичні умови; висока родючість ґрунтів; наявність великих площ екологічно чистих сільськогосподарських угідь; низький рівень використання мінеральних добрив, засобів захисту рослин; забезпеченість аграрної сфери економіки трудовими ресурсами; наявність ринку потенційних споживачів; експортна привабливість органічної продукції для країн ЄС.

Ґрунтово-кліматичні умови України дозволяють значно розширити обсяги органічного землеробства, які за експертними оцінками можуть досягти 7% сільськогосподарських угідь у 2020 році [15].

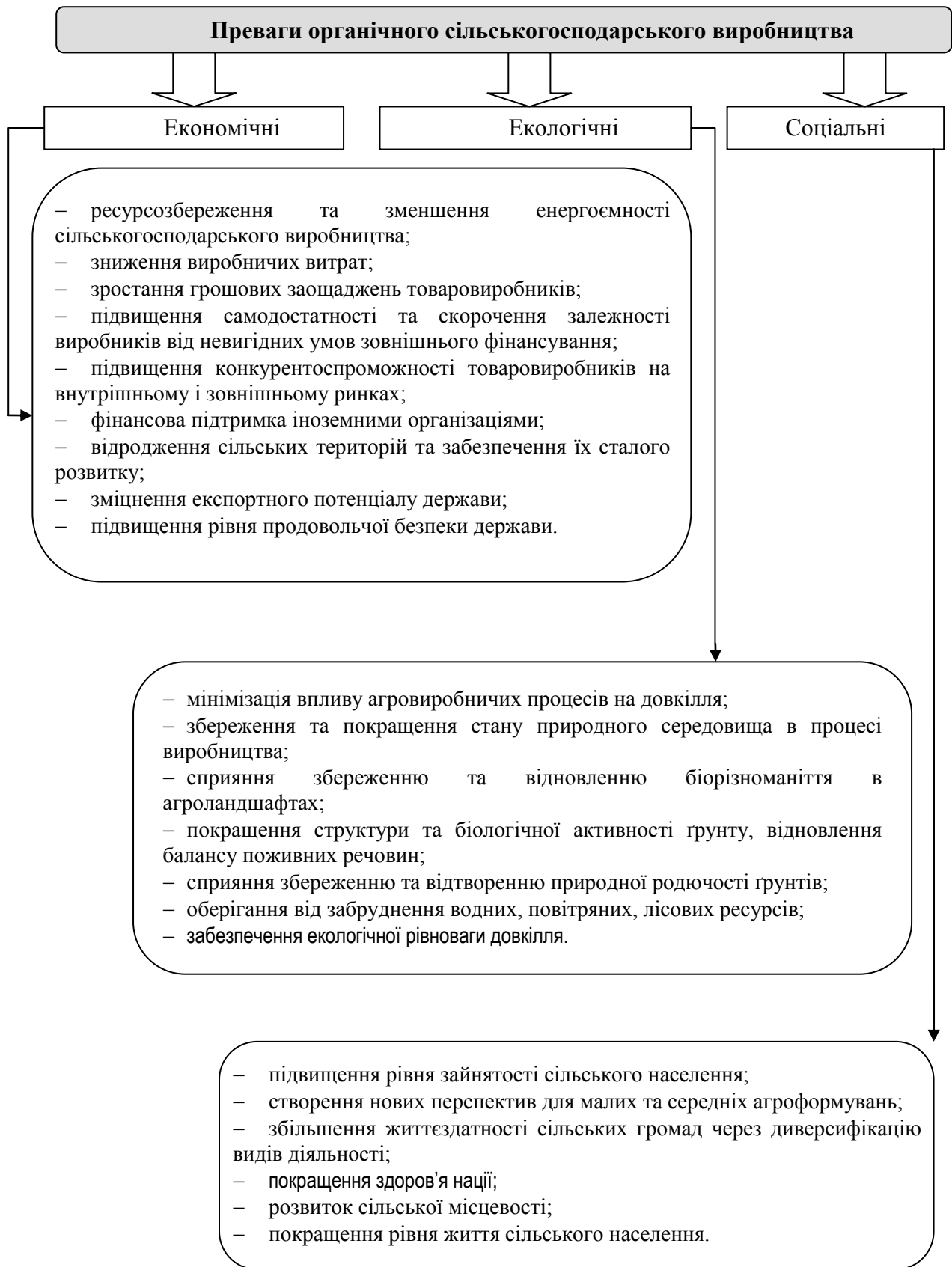

Рис. 1. Переваги органічного сільськогосподарського виробництва.

До основних чинників, що стримують розвиток органічного сільськогосподарського виробництва в Україні, слід віднести: недосконале

нормативно-правове забезпечення; відсутність державної фінансової підтримки; відсутність дійового організаційно-економічного механізму страхування ризиків у сільськогосподарському органічному виробництві; непоінформованість споживачів про переваги органічних продуктів; недостатня кількість лабораторій для підтвердження якості органічної продукції; складна процедура органічної сертифікації такої продукції за діючими міжнародними стандартами, насамперед нормами Європейського Союзу та відсутність власних національних стандартів; недостатня кількість торгових мереж; недостатній рівень професійних знань і досвіду суб'єктів господарювання щодо здійснення органічного виробництва; нестача інвестиційних ресурсів.

Незважаючи на труднощі, Україна досягла значних результатів щодо розвитку аграрного органічного виробництва. Про це свідчить збільшення площ органічних сільськогосподарських угідь (рис. 2). Так, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, складає вже понад чотириста тисяч гектарів.

За даними дослідницького інституту органічного сільського господарства (FiBL) та Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), Україна посідає 11-е місце в Європі за площею органічних сільгоспугідь. За останні 5 років вони збільшилися на 54%. Однак за обсягом внутрішнього ринку органічних продуктів Україна займає лише 25-е місце в Європі. З кожного гектара органічних сільгоспугідь у нашій країні на внутрішній ринок постачається продукції лише на € 50, а в країнах Європи - в середньому € 2345, що в 47 разів більше. Цей факт дозволяє стверджувати, що органічне виробництво України зорієнтоване на експорт. Близько 80% вітчизняної органічної продукції експортується в розвинені країни [12].

Офіційні статистичні огляди IFOAM стверджують, що якщо в Україні в 2002 р. нараховувалось 31 сертифіковане органічне господарство, то в 2016 р. їх кількість зросла до 390 [12].

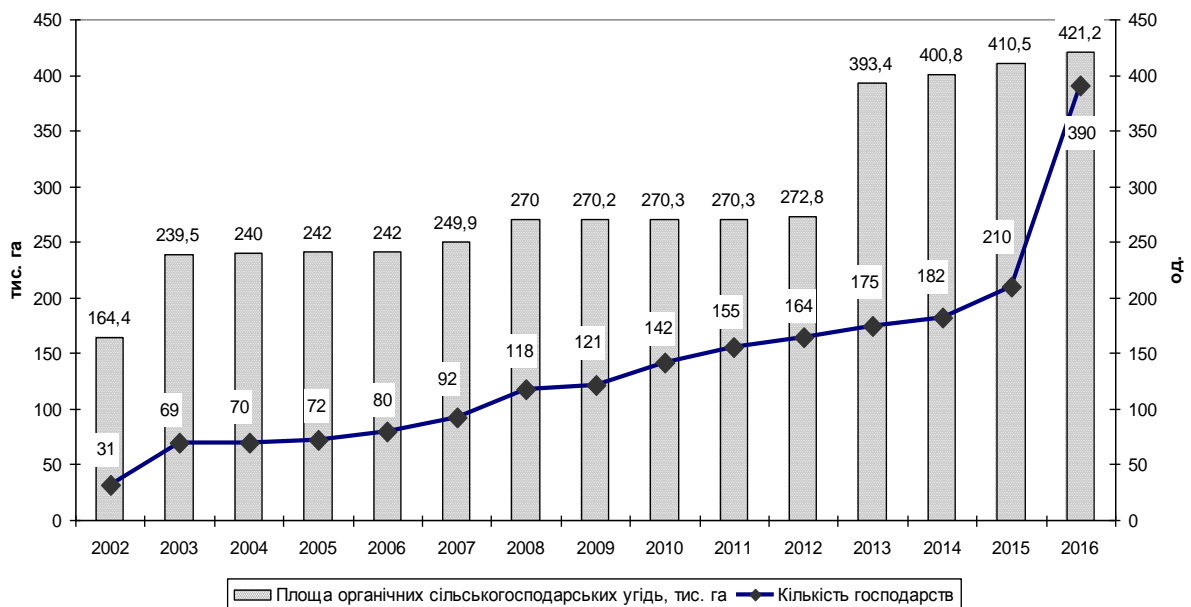

Рис. 2. Розвиток органічного аграрного виробництва в Україні.

Джерело: побудовано за даними [12].

Більшість українських органічних господарств розташовані на півдні країни (Одеська, Херсонська, Миколаївська області), у західній Україні (Чернівецька,

Львівська, Тернопільська, Волинська області), а також у центрі (Житомирська, Полтавська, Вінницька області). Українські сертифіковані органічні господарства мають різний розмір - від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до понад десяти тисяч гектарів ріллі [9].

Сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватись з початку 2000-х років, склавши: у 2006 р. – 400 тис. євро, у 2007 р. – 500 тис. євро, у 2008 р. – 600 тис. євро, у 2009 р. – 1,2 млн євро, у 2010 р. – 2,4 млн євро, у 2011 р. цей показник зріс до 5,1 млн євро, у 2012 р. – до 7,9 млн євро, у 2013 р. – до 12,2 млн євро, у 2014 р. – до 14,5 млн євро, у 2015 р. – до 17,5 млн євро, а у 2016 р. – до 21,2 млн євро [18].

Головний недолік органічних технологій - це низька врожайність сільськогосподарських культур. За підрахунками фахівців, при переході на біологічні технології обсяги виробництва зерна у світі зменшаться щонайменше вдвічі, що спричинить повальний голод. Тому цілком органічне виробництво вважають неможливим. Проте, швейцарські дослідження виявили зниження урожайності на 20% в порівнянні з традиційними технологіями. При цьому енерговитрати на добрива і пестициди за використання біологічних технологій зменшуються на 50 і 97% відповідно. Американський досвід свідчить, що врожайність при органічному землеробстві становить в середньому 95-100% від традиційного [13].

Одним із перших в Україні виробників органічної продукції є товариство з обмеженою відповідальністю «Жива земля Потутори» Бережанського району Тернопільської області засноване в 2007 р. та сертифіковане за стандартами ЄСТОВ «Органік стандарт Україна». Інвестором виступила асоціація «Жива земля Швейцарії». Господарство здійснює свою діяльність за трьома напрямками – вирощування трав, рослинництво та молочне скотарство.

Частка органічних зернових та зернобобових, що виробляються у ТзОВ «Жива земля Потутори» складає 1,1% від виробництва цих культур у сільськогосподарських підприємствах Бережанського району Тернопільської області (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна оцінка розвитку зерновиробництва за органічною та інтенсивною технологіями у сільськогосподарських підприємствах Бережанського району Тернопільської області, 2016 р.

Показники	Органічна технологія	Інтенсивна технологія	Традиційна технологія	ТзОВ «Жива земля Потутори» у % до показників ПОП «Урманське»	ТзОВ «Жива земля Потутори» у % до показників сільськогосподарські підприємства Бережанського району
	ТзОВ «Жива земля Потутори»	ПОП «Урманське»	Сільськогосподарські підприємства Бережанського району		
Посівна площа, га	182	422	5362	43,1	3,4
Валовий збір, ц	2290	27771	215626	8,2	1,1
Урожайність, ц/га	12,6	65,8	40,2	19,1	31,3
Рівень рентабельності, %	-26,4	9,0	17,0	x	x

Дослідженнями встановлено, що урожайність зернових та зернобобових культур, вирощених за органічною технологією у ТзОВ «Жива земля Потутори» на 80,9% нижча порівняно із інтенсивним вирощуванням цих культур у ПОП «Урманське» та на 68,7% менша від традиційної технології у сільськогосподарських підприємствах Бережанського району.

Виробництво органічних зернових культур у ТзОВ «Жива земля Потутори» є збитковим (26,4 %). Так, рівень рентабельності зернових культур за інтенсивною технологією у ПОП «Урманське» та традиційною технологією у сільськогосподарських підприємствах Бережанського району більший за рівень рентабельності органічних зернових культур на 35,4 % та на 43,4 % відповідно.

Основна проблема розвитку органічного землеробства полягає у тому, що відновити і підвищити родючість ґрунту, а відповідно й урожайність культур, можна лише протягом декількох років, а хімічні методи дають віддачу протягом одного сезону.

У тваринництві господарська діяльність ТзОВ «Жива земля Потутори» спрямована на виробництво органічного молока.

Частка органічного молока, що виробляється у ТзОВ «Жива земля Потутори» складає 8,0% від виробництва даного продукту у сільськогосподарських підприємствах Бережанського району Тернопільської області (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна оцінка розвитку молочного скотарства за органічною та інтенсивною технологіями у сільськогосподарських підприємствах Бережанського району Тернопільської області, 2016 р.

Показники	Органічна технологія	Інтенсивна технологія	Традиційна технологія	ТзОВ «Жива земля Потутори» у % до показників ПОП «Урманське»	ТзОВ «Жива земля Потутори» у % до показників підприємства Бережанського району
	ТзОВ «Жива земля Потутори»	ПОП «Урманське»	Сільськогосподарські підприємства Бережанського району		
Поголів'я корів, гол.	35	222	257	15,8	13,6
Середньорічний надій молока, кг	1926	3500	3286	55,0	58,6
Валове виробництво молока, ц	674	7770	8444	8,7	8,0
Рівень рентабельності, %	-44,6	-2,1	-7,5	x	x

Дослідження свідчать, що продуктивність корів у ТзОВ «Жива земля Потутори», яке займається виробництвом органічного молока на 45% нижча порівняно із інтенсивним типом розвитку молочного скотарства у ПОП «Урманське» та на 41,4% менша від традиційної технології у сільськогосподарських підприємствах Бережанського району.

Основними причинами неефективного виробництва органічної сільськогосподарської продукції у ТзОВ «Жива земля Потутори» є: відсутність державної фінансової підтримки; низька платоспроможність населення; висока конкуренція зі сторони зарубіжних товарів-аналогів; неготовність до нововведень; неефективне просування даної продукції до споживачів; недостатній асортимент органічної продукції; відсутність довіри споживачів та відсутність місць підготовки кваліфікованого персоналу.

Головною перешкодою розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні є нерозвиненість кон'юнктури. Потрібно наголосити, що особливості органічного виробництва потребують вираженої державної підтримки та захисту інтересів товаровиробників. Основними напрямками державного регулювання ринку органічної продукції слід вважати: вдосконалення ціноутворення на органічну

продукцію з урахуванням забезпечення економічної ефективності її виробництва та платоспроможності населення; розвиток та розширення каналів збуту, стимулювання розвитку організаційних структур ринку; розвиток системи інформаційного забезпечення.

Висновки. Перехід до системи органічного виробництва сприятиме адаптації агробізнесу до світових умов господарювання та значно посилить конкурентоспроможність вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Основними стратегічними пріоритетами ефективного розвитку органічного виробництва є: удосконалення відповідної нормативно-правової бази; фінансова допомога екологічним господарствам з європейського фонду; ефективна державна підтримка з метою підвищення конкурентоспроможності органічної продукції; впровадження інноваційних технологій в органічне агровиробництво; удосконалення інфраструктури ринку органічної продукції; забезпечення належного наукового рівня ведення органічного виробництва; державне сприяння популяризації екологічного землеробства.

Список використаних джерел:

1. Артиш В.І. Організаційно-економічні передумови формування ринку екологічно чистої продукції в Україні / В.І. Артиш // Економіка АПК. - 2009. - № 2. - С. 124-130.
2. Бородіна О.М. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції / О.М. Бородіна, М. Бетлій. - Ужгород: ІВА, 2006. - 496 с.
3. Дудар О.Т. Розвиток органічного агровиробництва в Україні / О.Т.Дудар // Економіка АПК. - 2012. - № 3. - С. 121-126.
4. Завадська Ю.С. Оцінка і резерви підвищення економічної ефективності органічного агровиробництва / Ю.С. Завадська // АгроСвіт. - 2013. - № 8. - С. 52-57.
5. Кондратюк О. І. Підвищення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції / О. І. Кондратюк // Економіка АПК. - 2005. - № 10. - С. 109-112.
6. Кропивко Д.С. Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективного функціонування ринку органічної продукції / Д.С. Кропивко // Сучасні тенденції управління розвитком організаційно-економічних систем (новий погляд): Монографія / Заг. ред. проф. Р.Р. Тімргалєєвої. - Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2014. - С. 593-603.
7. Мармуль Л. О. Розвиток органічного виробництва в Україні / Л. О. Мармуль, Н. П. Новак // Економіка АПК. - 2016. - № 9. - С. 26-32.
8. Михайленко О. Г. Розвиток органічного сільського господарства в системі євроінтеграційних процесів в Україні / О. Г. Михайленко // Науковий вісник Херсонського державного університету. - 2014. - Вип. 6, ч. 3. - С. 40-45.
9. Новак Н. П. Організаційно-економічні засади розвитку виробництва органічної продукції в аграрних підприємствах: монографія / Н. П. Новак. - Херсон: Айлант, 2016. - 300 с.
10. Органічне виробництво і продовольча безпека. – Житомир: «Полісся», 2013. – 492 с.
11. Органічне землеробство [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://byshev.org/stati/organ-chne-zemlerobstvo.html>.
12. Органік в Україні / Федерація органічного руху в Україні // Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.
13. Россоха В. В. Технологічні трансформації в агропромисловому виробництві України: тенденції та результати [Електронний ресурс] / В.В. Россоха, Д.О. Соколов. – Електронний архів Національного університету «Києво-Могилянська академія». – Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2901>.
14. Рудницька О.В. Ринок продукції органічного землеробства в Україні / О.В. Рудницька // Агроінком. - 2006. - №1. - С. 31-34.
15. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / [Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Булавка О. Г. та ін.]; за ред. Ю. О. Лупенка та О. Г. Булавки. - К.: ННЦ ІАЕ, 2013. - 74 с.
16. Томашевська О.А. Органічне виробництво у світі: реалії та перспективи / О.А. Томашевська // Інноваційна економіка. - 2013. - № 6. - С. 161-164.
17. Чайка Т.О. Перешкоди на шляху розвитку органічного сільськогосподарського виробництва / Т.О. Чайка // Вісник аграрної науки Причорномор'я. - 2011. – Вип.2 (66). - С. 126-131.
18. http://zik.ua/news/2017/09/29/organichne_zemlerobstvo_v_ukraini_ie_odnym_z_nau pryvablyvishyh_napryamiv_dlya_1176765.

Рецензент д.е.н., професор Жибак М.М.